

CREATIVE ELEMENTS IN THE VISUAL LANGUAGE OF POTTERY CUCUTENI AB**Ioana Olaru, Assist. Prof., PhD, "George Enescu" Arts University of Iași**

Abstract: Though it is an utilitarian field, the pottery of all times cannot be separated from the artistic side which also accompanied in ancient times most of the creative manifestations of people. Sometimes made for home usage, especially for religious practices, the painted ceramics of Cucuteni brings enough novelties. Starting with the destination of these pieces (until now, ceramic forms have been discovered, having obvious decorative intentions with a background which surpasses the level of pure home objects) and continuing with the technical method of obtaining these vases (they were completely burnt, the clay had no impurities, they were painted before they were burnt), and also with the polychromy which combines three basic colours in an infinity of nuances – red, black, white, the Cucuteni ceramics is the peak of creative activity regarding the Neolithic man. The present research is not focused on the entire culture of pottery, but only to its second phase and to the elements which are unusual: formal innovations (specific top: the Sweedish helmet); the background which is entirely painted (bichrome and trichrome) with the chromatic novelty of the black which is no longer only a contour, but the colour of motifs and even the background of a register; a variety of styles regarding the used ornamental motifs.

Keywords: Rhamenstil, Laufenstil, barbotine, horroi vacui, Sweedish helmet

Cultura¹ Cucuteni (de fapt, cultura Ariușd-Cucuteni-Tripolie, numită astfel după localități eponime, din jud. Covasna și din jud. Iași, la care se adaugă și un oraș din Ucraina), una dintre cele mai cunoscute culturi neolitice, a ocupat mil. al IV-lea – al III-lea î.Hr. Alături de cultura Petrești, ea face parte dintr-unul dintre grupurile ceramice ale Eneoliticului dezvoltat (4 600 – 3 700 î.Hr.) (și anume, cel cu ceramică pictată policromat, policromia fiind de altfel caracteristica esențială a culturii).

Elementul creativ este cel care a stat la baza evoluției societății omenești de-a lungul timpului. Iar Eneoliticul dezvoltat este perioada în care activitatea creativă a omului a căpătat proporții impresionante. Dar creativitatea nu se reduce doar la căutarea și găsirea câtor mai multor soluții formale sau decorative. Și în ceea ce privește tehnica, omul își dovedește iscusința în găsirea unor răspunsuri inovative. Ceramica, de altfel, a înregistrat și din punctul de vedere tehnic un salt calitativ acum: oricum în Neolitic a fost introdus cuptorul de ars, dar față de cuptoarele simple – gropi de ardere – din perioada timpurie, în Neoliticul superior se folosesc cuptoare cu placă cu reverberație, cu placă perforată despărțind camera de ardere de focar². Eneoliticul dezvoltat adaugă – în manopera olăritului realizat până atunci prin răsucirea sulurilor de lut – un proces de rotație (disc, turnetă sau roată); totuși, în tot

¹ În general, culturile sunt denumite după așezările bogate în descoperiri caracteristice. În acest caz, este vorba despre cea mai mare așezare neolitică din toată Moldova: 80x100m – stațiunile neolitice Cetățuia și Dâmbul Morii (satul Cucuteni, com. Băiceni), situate la cca 60km de orașul Iași. Ca datare, cultura Cucuteni începe în prima jumătate a mil. al IV-lea î.Hr., încheindu-se după înc. mil. al III-lea î.Hr. Cf. Paul MacKendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, p.14; Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, București, Ed. Meridiane, 1979, p.8-9; M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni*, București, Ed. Meridiane, 1966, p.5

² Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.29

Neoliticul, ceramica va fi lucrată cu mâna, roata orizontală fiind folosită doar mai târziu, în perioada geto-dacilor³.

Dar subiectul lucrării de față se oprește mai puțin la aspectul tehnic al acestui domeniu. Desigur că importantă este și grija deosebită a cucutenienilor pentru o tehnică desăvârșită de realizare a vaselor lor. Însăși arderea vasului după pictare și nu înainte este o adevărată revoluție față de perioada precucuteniană, dar acum și lutul perfect pur⁴ și temperatura înaltă de ardere (900 grade)⁵ conferă o mare omogenitate, suplețe și rezonanță peretelui vasului⁶, permițându-se obținerea unor piese de o calitate de neegalat de alte culturi neolitice de pe teritoriul României⁷.

Din punctul de vedere estetic, mai interesantă este inteligența artistică a realizatorului primitiv, care a știut să îmbine utilul cu frumosul, cu atât mai vizibil într-un domeniu preponderent utilitar. Pentru că, indiferent că erau destinate uzului domestic, ori că îndeplineau rol de obiecte de cult în practicile magico-religioase, vasele nu erau create doar pentru plăcerea ochiului⁸. Astfel încât, cu atât mai mult, aici este vizibil și mai frapant interesul pentru eleganța formelor și pentru coerența decorului, care se simțea în spatele destinației acestor obiecte, dar mai ales pentru iscusința cu care pictorul a adaptat armonia desenului și a culorii la eleganța formei vaselor.

Oricum, ceramica⁹ aceasta foarte evoluată decorativ și formal este cea mai interesantă ceramică neolitică din Pen. Balcanilor¹⁰, fiind manifestarea cea mai complexă a acestei culturi¹¹.

Principala sa noutate este răspândirea picturii ca modalitate de ornamentare¹². Cele două stiluri neolitice – stilul cadrelor (*Rhamenstil*) și stilul curgător (*Laufenstil*)¹³ – sunt întâlnite în continuare, dar indiferent de amplasarea decorului (ținând cont de diferitele segmente ale vasului sau nu), acesta acoperă, ca un superb covor căruia nu-i poți ghici punctul

³ D. Monah, *Organizarea socială, religia și arta în epoca neo-eneolitică*, în Mircea Petrescu-Dâmbovița, Alexandru Vulpe (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.146-147; Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.23

⁴ Amestecat cu foarte puțin nisip fin, necesar degresării pentru ca vasul să nu crape. În plus, vasul era cufundat într-o baie de lut colorat înainte de pictare. De altfel, multe dintre vasele cucuteniene erau și lustruite după ardere. Cf. Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.15, 18

⁵ *Ibidem*, p.14

⁶ Paul MacKendrick, *op. cit.*, p.16

⁷ Poate doar, în anumite privințe, de culturile Petrești și Gumelnița, în schimb vasele cucuteniene putându-le sta alături, calitativ, pieselor atice din perioada arhaică. *Ibidem*, p.16

⁸ Deși în cadrul ceramicii cucuteniene vom întâlni și vase cu evidentă intenție ornamentală prin ele însele (polonice, talgere), al căror decor sugerează un estetic ce depășește nivelul unui simplu obiect de uz comun.

⁹ Ceramica este cea care definește o cultură străveche... Pentru Neolitic, epocă în care omul începe să aprecieze frumosul, în general ceramica este cea care înregistrează cel mai evident progresul, desprinderea de utilitarismul recipientului și manifestarea preocupărilor artistice pentru decorul vasului, dar și pentru armonia și eleganța formei, tot mai imaginativ prelucrată sub aspectul zoomorf sau antropomorf.

¹⁰ Paul MacKendrick, *op. cit.*, p.15

¹¹ Desigur, în afara ceramicii fine, în cultura Cucuteni a existat și ceramică grosolană, a vaselor de provizii, cu un decor cu vârci, realizat prin barbotinare. Cf. Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.77

¹² Deși decorul pictat nu este caracteristic tuturor zonelor sau tuturor fazelor. Există și decor incizat (mai ales în faza A, dispărând aproape în totalitate o dată cu încheierea acestei prime faze), chiar foarte adânc, iar uneori adevărate caneluri sunt folosite în diverse combinații; precum există și ceramică nepictată în faza A. Cf. Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, p.25

¹³ *Ibidem*, p.25

de plecare, suprafața vasului. Spirala (continuă sau întreruptă) este motivul predominant (folosită în combinație cu câteva figuri geometrice: ovale, romburi, zig-zag-uri, hașururi). Spirala imprimă ansamblului o dinamică deosebită, ca într-o explozie a naturii în mișcare a unui Art Nouveau *avant la lettre*. Și aceasta în ciuda simetriei și a unui număr restrâns de tipuri de motive, cucutenianul fiind mai puțin preocupat de desen, de construcție. Efectul cromatic a fost cel care l-a captivat pe realizator.

Așadar, adevărata revoluție¹⁴ este în ceea ce privește culoarea. Inovația culturii cucuteniene o constituie policromia. Adăugat celui *horroi vacui* formal amintit mai sus, ansamblul cromatic roșu-alb-negru, în diferite combinații de nuanțe, accentuează și mai mult organicitatea unei adevărate explozii vizuale, fără punct de început și fără sfârșit.

Sistemul decorativ cucutenian este destul de coerent și unitar. O caracterizare generală s-ar opri la diversitatea formelor expresive (vase bitronconice, fructiere, străchini, chiupuri, polonice), la care se adaugă tehnici diferite de decorare (pictare, dar și incizare, excizare, împungere), motive nu foarte multe dar ingenios combinate, precum și o cromatică compusă, cum spuneam, din trei culori, însă cu foarte multe nuanțe în general (cu toate acestea, pe un singur vas nu se întâlnesc decât maximum trei tente).

Totuși, acest sistem decorativ nu poate fi receptat ca un tot organic. A doua perioadă a ceramicii cucuteniene, faza AB, cea de care ne vom ocupa în rândurile următoare, aduce destul de multe inovații, atât formale, cât și în ceea ce privește ornamentica.

Doar în ceea ce privește tehnica, această fază nu se deosebește de precedentă, nici în ceea ce privește materialul folosit, lutul de bună calitate, nici în ceea ce privește arderea perfectă.

Formele sunt tot mai elegante: vase cu corp bombat și umăr pronunțat, vase bitronconice cu margine răsfrântă¹⁵, cratere-castroane, străchini largi cu margine înaltă, borcane cu gât îngust, pahare-goblete cu gât mai lung față de faza A, în timp ce suporturile pentru vas sunt mai scunde – acestea din urmă și vasele cu picior înalt dispar treptat, lăsând locul tot mai frecventelor vase-binoclu (anterior decorate cu șanțuri și caneluri), dar și unor forme inedite, precum capacul ușor bombat supranumit *coif suedez*¹⁶.

În ceea ce privește paleta cromatică, sunt folosite aceleași trei culori, dar o schimbare față de faza A și care se va regăsi în faza următoare (B) este faptul că negrul (același negru-ciocolatiu) nu conturează doar elementele, ca până acum, ci colorează fondul și motivele. Acesta, decorul, înregistrează o schimbare în faza AB în privința absenței, cvasi-totale acum – pe teritoriul României –, a incizării, existând doar decor pictat (bicrom și tricrom).

Mai dinamic decât în faza anterioară, decorul imprimă existența unei multitudini de stiluri.

Pe lângă acestea, trecerea de la faza A la faza AB nu se face brusc, existând o perioadă de tranziție. O subgrupă a acestei perioade intermediare păstrează tradiția tricromiei din faza A, dar conturul negru al benzilor roșii și albe este mai îngroșat acum. Și decorul spiralic este

¹⁴ D. Monah, *Organizarea socială, religia și arta în epoca neo-eneolitică*, in Mircea Petrescu-Dâmbovița, Alexandru Vulpe (coord.), *op. cit.*, p.180

¹⁵ M. Petrescu-Dâmbovița, *Cucuteni*, p.28

¹⁶ Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.41

regăsit, ca pe vasul-binoclu de la Vorniceni, cu spirale, ove, semicercuri concentrice¹⁷, dispuse în corelație cu segmentele vasului. Spirale are și jumătatea de vas-binoclu de la Traian-Dealul Fântânilor, aici diferența față de faza A remarcându-se în fascicularea fondului, caracteristică, de altfel, etapei AB¹⁸. O altă subgrupă de tranziție se îndepărtează mai mult de tradiția fazei A: deși încadrate în această fază, vasele de la Drăgușeni (jud. Botoșani) se regăsesc mai puțin în specificul acesteia. Nici ca formă (cu gât înalt și bine individualizat față de restul corpului), nici ca accentuare a rolului negrului, două cupe din așezarea menționată mai sus nu își găsesc locul în faza A. Ba chiar ghirlandele uneia dintre ele premerge unul dintre viitoarele stiluri ale fazei AB¹⁹.

Revenind la cele patru categorii stilistice ale fazei Cucuteni AB, în primul dintre acestea, spirala devine mai puțin importantă și este combinată cu alte motive. Pe un vas de la Ghelăiești (jud. Neamț), cele două registre ale corpului au câte o succesiune de benzi în S-uri orizontale izolate, cu cârlige răsucite, dar aspectul este de spirală fugătoare datorită benzii oblice tangente ce leagă aceste motive între ele. Locul spiralei este luat de meandrul care acum devine chiar motiv principal. Benzi oblice acoperă întreaga suprafață (organizată în două mari metope) a unui castron cu gura cvadrilobată de la Calu-Piatra Șoimului²⁰. Specifice sunt benzile spiralice sau ghirlandele fasciculate: dungile late au linii albe paralele, în lung, ca pe cupa cu fund globular și cu gât înalt de la Calu-Piatra Șoimului, unde motivul ghirlandei și cel al S-urilor orizontale – fasciculate – sunt rezervate din negrul fondului. Vasul piriform cu gât evazat și o singură ansă (15,6cm înălțime)²¹ din aceeași așezare are motivele (cârlige conjugate pe registrul superior al corpului și spirale duble pe cel inferior) amplasate pe un spațiu complementar, fasciculat el însuși, de data aceasta. O deosebită vioiciune remarcăm pe vasul cu corp arcuit, cu două anse și decor policrom de la Traian-Dealul Fântânilor, pe care benzile fasciculate alb-roșii contrastează pe fondul negru, înveselit de mici accente (frunze, pastile) rezervate din fond și înconjurată cu o dungă albă subțire.

Ca reguli de amplasare a acestor motive, una dintre acestea este combinarea mai multor tipuri de decor pe același vas, într-o desfășurare cursivă a motivelor, amplasate pe registre diferite, corelate cu părțile componente ale vasului (un exemplu este un vas bicrom de la Traian-Dealul Fântânilor, pe care fiecare dintre cele patru registre – al gâtului, al umărului arcuit, al corpului și cel al bazei – are alt decor)²². Pe vasele mai scunde (străchini) sau pe capace, poate exista un singur decor pe toată suprafața, ca un covor continuu²³, dar există și decor pe două registre, pe corpul vasului și pe buză (la strachină) sau pe corp și pe partea bombată (la capac)²⁴. Pe două registre poate fi dispus și decorul cupelor-goblete sau al vaselor înalte (registrul corpului și cel al gâtului) – ca pe un vas de la Traian-Dealul Fântânilor, unde se remarcă motivul labirintului: benzi albe șerpuite, negative, rezervate din fond prin

¹⁷ Manuela Wullschleger (ed.), *L'art néolithique en Roumanie*, Napoli, Arte'm, 2008, p.100

¹⁸ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.81

¹⁹ Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.103

²⁰ *Ibidem*

²¹ Manuela Wullschleger (ed.), *op. cit.*, p.73

²² Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.43

²³ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.81

²⁴ Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.44

acoperirea spațiului dintre ele cu negru²⁵. O regulă este și că motivele de pe registrul gâtului – în general un decor mai simplu aici – nu se regăsesc pe celelalte registre. În schimb, registrul zonei fundului sau registrul fundului pot avea un decor la fel de important ca al celorlalte registre, uneori chiar deosebit, iar la unele vase (capacele de tip *coif suedez*), fundul este întotdeauna decorat. O altă regulă este că aceleași tipuri de registre primesc aceleași tipuri de motive, dar combinația lor este nesfârșită: un registru este asemănător pe două vase, dar celelalte registre diferă. Reiese de aici faptul că nu există vase identice, o respingere a tipizării ce vine în sprijinul ideii despre creativitatea acestor realizatori, care au știut să păstreze unitatea artistică, dar au diversificat mereu tipologiile. În plus, față de faza A, un pas înainte este făcut, câmpul de decorat fiind acum mult mai judicios organizat, matematic; echilibrul compozițional se regăsește în ritmicitatea motivelor, dar și a culorilor, egal distribuite ca suprafață, fără dominante cromatice.

A doua grupă stilistică a fazei Cucuteni AB este caracterizată prin decorul cu benzi negre pe fond alb. În plus, este frecventă acum împărțirea registrelor (superioare) de pe vasele înalte în false metope decorate, rezultate prin întreruperea de către torți a frizei, cadrele fiind despărțite de scuturi rectangulare sau ovale²⁶. Dungile alcătuiesc motive, amplasate pe registrul gâtului și al corpului, sub formă de meandre, dar și de spirale, în S sau răsucite ca un ghem (motive mai rar, prezent de exemplu pe capacul în formă de *coif suedez* de la Corlăteni²⁷. Însă ingeniozitatea meșterilor adaugă și succesiuni de romburi concentrice, în care dungile negre au aceeași lățime cu cele albe rezervate din fond (un bun exemplu fiind un vas bicrom de la Traian-Dealul Fântânilor).

În al treilea stil, policrom, benzile roșii alternează cu cele albe ale fondului și sunt mărginite de dungii negre. Spiralele și meandrele dublează motivele, în jurul acestei reduplicări adăugându-se motive secundare (frecvent este cel cordiform, pe registrul gâtului sau al bazei). Artiștii îmbină în mod iscusit cele două spirale, una fugătoare formată din fascicule roșii mărginite de o dungă neagră, reduplicată de o spirală albă, pe care o cuprinde (așa cum apare pe un chiup cu două torți de la Ghelăiești). Meandrul nu apare pe zonele rotunde ale vaselor (pe corpul bombat), nici pe capacele *suedeze* sau pe străchini, ci pe registrul mai puțin curbat al gâtului vaselor, dacă acesta este înalt, unde motivele pot fi însă și cele spiralice (fugătoare sau în S). Acestea, spiralele, împodobesc în general capacele, farfuriile cu picior, iar pe străchini, ele ornamentează și interiorul, dar nu în mod identic cu decorul exterior. Specific este și motivul X-urilor paralele negre dispuse într-un șir sau în câteva șiruri orizontale (nu mai mult de cinci), care decorează umărul vaselor (pe un vas piriform de la Traian-Dealul Fântânilor) sau capacele *suedeze*.

Ultima grupă stilistică a fazei Cucuteni AB preferă pictura neagră în combinație cu roșu și cu alb: negrul masiv rezervă motive din fondul roșu, care sunt mărginite de o dunguliță albă. Un crater de la Traian-Dealul Fântânilor are cele două registre cu decor, cel al gâtului și cel al corpului (registrul bazei, destul de înalt, este nedecorat), despărțite printr-o îngustă bandă albă tivită cu negru (aceeași bandă bicromă desparte și registrul corpului de cel

²⁵ Anton Nițu, Violeta Bazarciuc, *Considerații cu privire la ceramica Cucuteni AB pe baza descoperirilor recente*, in *Arheologia Moldovei*, IX, 1980, București, p.30

²⁶ Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.51

²⁷ *Ibidem*, p.103

neornamentat, al bazei). Motivele decorative sunt identice pe ambele registre: spirale și benzi tangente, în negru-ciocolatiu pe fond roșu, înconjurată cu negru, între care apar și frunze rezervate din fondul roșu, pe care artistul le înconjură cu o dungă subțire, albă, scoțându-le în relief. Un crater găsit la Huși are un decor similar, motivele celor două registre fiind aici elipse cu tangente și aceleași frunze în spațiile dintre acestea; doar că aici elipsele (care înlocuiseră răsucirea spiralei de pe vasul de mai sus) au interiorul hușurat cu linii negre²⁸. Pentru înveselirea ansamblului, artiștii cucutenieni ai acestei grupe stilistice au înlocuit dunga albă care mărginește motivele (benzi și frunze) de pe metopele unui vas globular la Ghelăiești, cu un șir de mici puncte (albe); benzi late fasciculate despart cele două registre, dar și metopele între ele, iar negrul masiv rezervă motivele pe fondul roșu²⁹.

În acest al patrulea stil însă există și varianta în care, la fel ca în grupa stilistică anterioară, nu întâlnim predominanța negrului, cele trei culori având aceeași valoare în compunerea motivelor. De exemplu, în cazul motivului spiralei-ghem (preluată din a doua grupă stilistică), acum policromia va combina dungile negre, alături de cele albe, pe fond roșu, toate benzile fiind la fel de înguste, cele 3 culori având valoare egală³⁰.

Există însă, în afara decorul geometric, și motive figurative în faza Cucuteni AB. Abia în faza următoare ne vom întâlni cu reprezentările zoomorfe, dar cele antropomorfe apar în pictura³¹ de pe vase pentru prima dată acum. Cele câteva exemple provin de la vase și fragmente ceramice găsite la Ghelăiești și la Traian-Dealul Fântânilor. Din păcate, în apariția acestui tip de decor, care nu aparține geometriei, este implicată mai puțin inventivitatea artistului cucutenian și mai mult corelația cu destinația acestor piese, obiecte de cult ritualice.

Totuși, remarcabil este simțul estetic care îi conduce viziunea spre stilizarea prin geometrizare în realizarea acestor reprezentări figurative.

Astfel încât întâlnim aceleași reguli de dispunere a reprezentărilor umane ca în arta decorativă, în metope rectangulare sau ovale opuse (însă uneori siluetele apar și izolat, printre motivele geometrice). Pe un vas piriform cu gât înalt de la Ghelăiești, siluetele umane sunt redată în cele două metope mai înguste din dreptul torților (despărțite de două metope late, decorate geometric cu romburi și triunghiuri concentrice). De remarcat armonia compozițională obținută prin reluarea motivului triunghiurilor concentrice al metopelor laterale, pe corpul siluetei umane. Marele crater de la Traian-Dealul Fântânilor are un decor pe două registre, cel cu silueta umană (unică) este situat sub registrul meandric: are personajul amplasat pe unul dintre scuturile rămase între cârligele spiralice³².

Întâlnim și același tip de stilizare, decorativă: personaje redată bidimensional, în negru-ciocolatiu pe fond deschis. Privite frontal, acestea au capul ca un simplu disc sau ca un cerc pe care se întretaie oblic mici linii negre, detaliile feței fiind inexistente; corpul pare o clepsidră, constituită din două triunghiuri unite la vârf, de asemenea hașurate, care sugerează probabil o bluză și o fustă; iar gâtul este redus la o linie, ca și picioarele: două dungă terminate cu două liniuțe îndreptate în aceeași direcție (labelle picioarelor văzute din lateral), parcă

²⁸ Anton Nițu, Violeta Bazarciuc, *Considerații cu privire la ceramica Cucuteni AB ...*, p.40

²⁹ Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.104

³⁰ *Ibidem*, p.51

³¹ Până atunci, artiștii cucutenieni reprezentau oamenii doar în relief pe vase. Idem, *Arta preistorică în România*, p.142

³² Idem, *Arta culturii Cucuteni*, p.103

imaginând un dans ritualic³³; și brațele sunt tot două linii: orientate în jos, ele se termină cu degete. Unele siluete, trei dintre cele de la Traian-Dealul Fântânilor, au doar trei degete³⁴, precum există și reprezentări în care brațele nu au degete (ca în fragmentul de la Ghelăiești, în care brațele sunt ușor curbate spre exterior³⁵, aici sugerarea mișcării fiind astfel mai evidentă), sau brațele nu sunt redată deloc (pe vasul piriform din aceeași așezare).

Un motiv aparte prin singularitatea reprezentării (dar și a tehnicii incizării, inexistentă în perioada AB³⁶), este cel al *șorțului*, stilizând, de fapt, triunghiul pubian feminin: pe fondul alb-gălbui al fragmentului ceramic găsit la Ripiceni-Holm (jud. Botoșani), un triunghi cu vârful în jos este hașurat cu linii paralele orizontale (13, dintre care ultimile 3 sunt însoțite de șiruri de mici puncte), având liniuțe oblice pe segmentele laterale (ca niște franjuri). Aici nu mai este vorba despre un vas ritualic (provine de la un vas de uz casnic, pentru provizii), dar tocmai această amplasare a acestui motiv pe un vas cu asemenea destinație (recipient de păstrare a cerealelor sau a apei) poate fi pusă în legătură cu practicile ritualice ale timpului³⁷.

Astfel, mari pași înainte au fost făcuți, de la formele mai greoaie ale fazei A, la cele relativ zvelte ale fazei mijlocii, AB, pentru ca, în ultima fază (B), formele să se asemene cu cele ale vaselor de metal. În ceea ce privește evoluția decorului³⁸, de la repertoriul ornamental abstract, geometrico-spiralic din faza A, la care se adăugă reprezentarea zomorfă în faza mijlocie, AB, se va ajunge, în ultima fază, B, la un adevărat apogeu al artei eneolitice în ceea ce privește decorația, când se va introduce silueta zoomorfă. Desigur, schematismul subzistă și în reprezentările figurative. Paleta cromatică se îmbogățește și ea: de la decorul deschis pe fond închis în faza A, la negrul care colorează și motivele (nu doar fondul) din faza AB, în faza finală, B, adăugându-se tricromismului – pictura bicromă, răspândindu-se pictura cu negru pe fond roșu sau alb-gălbui³⁹. De altfel, și în ceea ce privește tehnica realizării motivelor, dacă în primele două faze avea loc rezervarea motivului, care nu este propriu-zis pictat, ci cruțat prin înconjurarea lui cu linii negre de bordură și pictarea spațiului dimprejur (ornamentare negativă)⁴⁰, în ultima fază se va realiza pictarea propriu-zisă a motivului.

Reprezentanții îndelungatei culturi Cucuteni⁴¹ – care ajunseseră la o fază de dezvoltare remarcabilă (numărul⁴² și dimensiunea așezărilor ne-o dovedesc! dar și mărimea locuințelor,

³³ Idem, *Arta preistorică în România*, p.143

³⁴ Stanislav Țerna, *Considerații preliminare privind evoluția decorului antropomorf pictat de pe ceramica culturii Cucuteni-Tripolje*, în *Peuce*, V(XVIII), 2007, Tulcea, p.36

³⁵ Ștefan Cucuș, *Reprezentări antropomorfe în decorul pictat cucutenian de la Ghelăiești (jud. Neamț)*, în *Memoria Antiquitas*, II, 1970, Piatra Neamț, p.103

³⁶ Aici, incizare în pasta crudă, anterior aplicării angobei. Cf. Aurel Melniciuc, *Un fragment de vas cu motive antropomorfe din așezarea de fază Cucuteni A-B de la Ripiceni-Holm (jud. Botoșani)*, în *Acta Moldaviae septentrionalis*, VII-VIII, 2008-2009, Botoșani, p.76-78

³⁷ *Ibidem*, p.76-78

³⁸ Pentru detalii în ceea ce privește evoluția decorului cucutenian, vezi Anton Nițu, *Considerații asupra stilurilor ceramicii pictate Cucuteni-Tripolje – categoriile dinamice ale decorului*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, V-VI, 1983-1984, Vaslui, p.27-68

³⁹ D. Monah, *Organizarea socială, religia și arta în epoca neo-eneolitică*, în Mircea Petrescu-Dâmbovița, Alexandru Vulpe (coord.), *op. cit.*, p.181

⁴⁰ Vladimir Dumitrescu, *Hăbășești. Situl neolitic de pe Holm*, București, Ed. Meridiane, 1967, p.30

⁴¹ Întâlnită în întreaga Moldovă și în stepele vest-pontice până la Nipru, precum și în sud-estul Transilvaniei. Cf. Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.75

⁴² Dan Monah, *Cîteva observații asupra cauzelor și efectelor exploziei demografice cucuteniene*, în *Carpica*, XIV, 1982, Bacău, p.33

în medie de 80mp⁴³, precum și descoperirile care stau mărturie pentru perfecționarea uneltelor și tehnicilor agricole) – ne-au lăsat o moștenire artistică de necontestat. Ceramica este un exemplu tipic de domeniu artistic în care inteligența umană își dă mâna cu utilitarismul și, nu în ultimul rând, cu esteticul.

BIBLIOGRAFIE:

- Dumitrescu, Vladimir, *Arta culturii Cucuteni*, București, Ed. Meridiane, 1979
- Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974
- Dumitrescu, Vladimir, *Hăbășești. Situl neolitic de pe Holm*, București, Ed. Meridiane, 1967
- MacKendrick, Paul, *Pietrele dacilor vorbesc*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, trad. Horia Florian Popescu
- Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
- Monah, D., *Organizarea socială, religia și arta în epoca neo-eneolitică*, in Petrescu-Dâmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.161-188
- Petrescu-Dâmbovița, M., *Cucuteni*, București, Ed. Meridiane, 1966
- Wullschleger, Manuela (ed.), *L'art néolithique en Roumanie*, Napoli, Arte'm, 2008
- Periodice:**
- Cucoș, Ștefan, *Reprezentări antropomorfe în decorul pictat cucutenian de la Ghelăiești (jud. Neamț)*, in *Memoria Antiquitas*, II, 1970, Piatra Neamț, p.101-113
- Melniciuc, Aurel, *Un fragment de vas cu motive antropomorfe din așezarea de fază Cucuteni A-B de la Ripiceni-Holm (jud. Botoșani)*, in *Acta Moldaviae septentrionalis*, VII-VIII, 2008-2009, Botoșani, p.76-78
- Monah, Dan, *Cîteva observații asupra cauzelor și efectelor exploziei demografice cucuteniene*, in *Carpica*, XIV, 1982, Bacău, p.33-38
- Nițu, Anton, Bazarciuc, Violeta, *Considerații cu privire la ceramica Cucuteni AB pe baza descoperirilor recente*, in *Arheologia Moldovei*, IX, 1980, București, p.20-61
- Nițu, Anton, *Considerații asupra stilurilor ceramicii pictate Cucuteni-Tripolje – categoriile dinamice ale decorului*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, V-VI, 1983-1984, Vaslui, p.27-68
- Țerna, Stanislav, *Considerații preliminare privind evoluția decorului antropomorf pictat de pe ceramica culturii Cucuteni-Tripolje*, in *Peuce*, V(XVIII), 2007, Tulcea, p.32-42

⁴³ Cca 428 de așezări cucuteniene se cunoșteau numai în Moldova în 1970, cu populații de 500-4 000 de indivizi. *Ibidem*, p.34